

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

Курепіна О.Ю.,

кандидат юридичних наук, докторант

Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»

УДК 346

DOI 10.32782/2663-5666.2024.1.6

ПІДСТАВИ, ФОРМИ ТА ПОРЯДОК ПРИПИНЕННЯ СТИМУЮЧОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Вступ. Розвиток економіки України як у воєнний час, так і у період повоєнного відновлення можливий у разі впровадження стимулюючого правового режиму господарювання, який, у попередніх авторських розробках, пропонується розглядати як систему правових норм, спрямованих на регулювання господарських відносин із використанням комплексу правових засобів стимулюючого характеру, які переслідують мету створення передумов для реалізації державної економічної політики за її пріоритетними напрямками у спосіб, який забезпечить сталий розвиток держави та суспільства [1].

Історія розвитку правової системи України переконує у важливості напрацювання системного підходу до визначення місця та ролі спеціальних правових режимів господарювання у межах механізму правового регулювання економіки, що стало можливим у зв'язку із прийняттям у 2003 році Господарського кодексу України. Зокрема, у межах окремого розділу VIII «Спеціальні режими господарювання» Господарського кодексу України представлено класифікацію спеціальних правових режимів господарювання, отримали вияв особливості застосування заохочувальних, заохочувально-обмежувальних та обмежувальних засобів правового регулювання господарських відносин тощо.

Процеси правових перетворень, які відзначалися специфікою трансформації економіки держави на кожному історичному етапі становлення Української державності, закономірно віддзеркалювали цілі державної економічної політики та засоби їх досягнення. Запровадження нових та скасування раніше встановлених спеціальних правових режимів господарювання, попри деякі позитивні результати, також стало тригером деструктивних процесів, які отримали вияв у гальмуванні розвитку пріори-

тетних галузей економіки, зниженні інвестиційної привабливості країни, виникненні недовіри з боку іноземних інвесторів тощо.

Сучасний період розвитку правової системи України відзначається перманентними змінами у вітчизняному законодавстві, які, у тому числі, зачіпають систему правових актів, що утворюють основу формування та реалізації спеціальних режимів господарювання. Серед останніх змін у законодавстві України, які привертають увагу та стають предметом наукового інтересу, слід виділити скасування ст. 415 Господарського кодексу України, якою встановлювалися особливості здійснення господарської діяльності на території пріоритетного розвитку, а також скасування низки законів України, у числі яких Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992.

Затребуваність таких змін у умовах воєнного стану та пріоритетизації завдання загальнодержавного масштабу, яке полягає у запровадженні правових засобів стимулюючого характеру з метою залучення інвестиційних коштів у розбудову країни, викликає певні питання, які потребують всебічного розгляду.

Відповідно, дослідження проблематики припинення стимулюючого правового режиму господарювання, особливо через призму державної регуляторної політики, набуває значної актуальності.

У науковій юридичній літературі представлено розробки вчених щодо окремих питань функціонування спеціальних режимів господарювання, у тому числі стимулюючого характеру, що знайшло втілення у працях Ю.С. Атаманової, В.Е. Вакім, М.Д. Василенка, О.М. Вінник, О.Р. Зельдіної, Л.В. Крупи, О.Е. Ліллемає, Д.В. Лічак, А.В. Матвеевої, Т.В. Некрасової, Я.В. Петруненка, О.П. Подцерковного, В.В. По-

єдинок, С.В. Серебряка, Д.Ю. Сіюшова, Л.В. Таран, І.М. Феофанової, В.В. Чайковської та ін. На недоліках правотворчого процесу, зумовлених недотриманням засад державної регуляторної політики, що справляють вплив на ефективність засобів правового регулювання економічних відносин, акцентовано увагу у наукових роботах Т.С. Гудіми, Р.А. Джабраїлова, В.А. Устименка та ін.

В той же час у запропонованому дослідженні приділяється увага недостатньо висвітленим у наукових джерелах питанням, пов'язаним із формуванням системного бачення особливостей припинення стимулюючого правового режиму господарювання.

Метою статті є виявлення особливостей підстав, форм та порядку припинення стимулюючого правового режиму господарювання.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, виходячи з аналізу положень законодавства України, можна дійти висновку про відсутність єдиного зведеного переліку підстав припинення стимулюючого правового режиму господарювання. Як і в рівній мірі не знайшли відображення у нормативній площині питання уніфікації форм та порядку припинення стимулюючого правового режиму господарювання.

В той же час, спираючись на практику правотворчої та правозастосовної роботи, можна виділити деякі спільні умови, які характеризують підстави, форми та порядок припинення застосування різних правових засобів стимулюючого характеру, які утворюють однойменний режим.

Так, до **підстав припинення** стимулюючого правового режиму господарювання вбачається за доцільне віднести:

1. Завершення строку дії стимулюючого правового режиму господарювання.

Наведена підстава є найбільш поширеною, оскільки впровадження переважної більшості правових засобів стимулюючого характеру передбачає встановлення строків, у межах яких чи до спливу якого останні застосовуються.

Так, ч. 1 ст. 24 Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» було встановлено те, що спеціальна (вільна) економічна зона вважається ліквідованою з моменту закінчення строку, на який її було створено, якщо його не буде продовжено Верховною Радою України [2]. Аналогічним чином окремими законами України було визначено строк дії спеціальних економічних зон та/або спеціального режиму ін-

вестиційної діяльності, які впроваджувалися на територіях деяких областей, міст чи торговельних портів. Зокрема, ч. 1 ст. 18 Закону України «Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області» від 24.12.1998 передбачалося, що спеціальна економічна зона вважається ліквідованою з моменту закінчення строку, на який її було створено, якщо його не буде продовжено законом України. При цьому у ч. 1 ст. 3 зазначеного Закону відзначалося, що спеціальна економічна зона «Донецьк» та спеціальна економічна зона «Азов» створюються на строк 60 років, а у ч. 3 цієї ж статті містилося положення про те, що спеціальний режим інвестиційної діяльності запроваджується на територіях пріоритетного розвитку на строк 30 років [3].

Своєю чергою привертає увагу і інший прийом юридичної техніки, яким визначається строк впровадження правових засобів стимулюючого характеру. Так, відповідно до ст. 2-1 Закону України «Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні» від 18.11.1999, державна фінансова підтримка будівництва морських, річкових суден та інших плавучих засобів і реконструкції основних виробничих фондів підприємств суднобудівної промисловості через механізм здешевлення кредитів шляхом визначення часткової компенсації ставки за кредитами комерційних банків запроваджувалась на період з 01.01.2005 до 01.01.2012 [4].

2. Досягнення мети впровадження стимулюючого правового режиму господарювання.

Попри те, що зазначена підстава припинення стимулюючого правового режиму господарювання не отримала чіткого закріплення, втім вочевидь презюмується, оскільки застосування правових засобів переслідує певну мету, із досягненням якої потреба у стимулюючих заходах втрачає свою доцільність.

Як правило, мета впровадження тих чи інших правових засобів стимулюючого характеру отримує юридичне закріплення. Зокрема, метою створення спеціальних (вільних) економічних зон, згідно з ч. 2 ст. 401 Господарського кодексу України, визнається залучення інвестицій та ефективне їх використання, активізація спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності з метою збільшення експорту товарів, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції і послуг, впровадження нових технологій, розвиток інфраструктури ринку, поліпшення використання природних,

матеріальних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України [5].

Водночас метою впровадження певних правових засобів стимулюючого характеру виступає подолання наслідків подій як юридичних фактів, з настанням яких норми права пов'язують виникнення, зміну чи припинення суспільних відносин. Одним з таких прикладів можна вважати впровадження державою низки заходів державної підтримки суб'єктів господарювання у зв'язку із поширенням пандемії COVID-19. І саме відміною карантину визначалися темпоральні рамки застосування правових засобів стимулювання бізнесу.

У цьому зв'язку доречно згадати Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на подолання наслідків, спричинених коронавірусною хворобою COVID-19, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 200. З п. 7 вказаного нормативно-правового акта випливає те, що ці критерії обґрунтовані існуючими винятковими обставинами, що виникли в умовах поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, і не застосовуватимуться після закінчення шести місяців з дати відміни карантину [6].

3. Скасування стимулюючого правового режиму господарювання.

Зазначену підставу доцільно розглядати у контексті вжиття державою та/чи органом місцевого самоврядування заходів, спрямованих на дострокове припинення режиму. Однією з поширених причин для скасування стимулюючого правового режиму господарювання можна визнати порушення актів законодавства України чи умов господарського договору як з боку суб'єктів господарювання, щодо яких застосовано такий режим, так і органів влади, які запровадили такий режим, наприклад, надавачів державної допомоги (термін вживається у значенні, наведеному у Законі України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014).

Зокрема, як зазначено у ч. 7 ст. 12 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», якщо за результатами розгляду справи про державну допомогу, розпочатої внаслідок перевірки інформації про незаконну державну допомогу, Уповноважений орган прийняв рішення про визнання державної допомоги недопустимою для конкуренції, така *допомога підлягає припиненню та поверненню у порядку,*

визначеному ст. 14 цього Закону [7].

Водночас дострокове припинення правових засобів стимулювання суб'єктів господарювання, застосування яких відбувалося на договірних засадах, здійснюється шляхом розірвання відповідного господарського договору. Так, відповідно до ч. 5 ст. 15 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» від 17.12.2020, у разі припинення (розірвання) спеціального інвестиційного договору інвестор із значними інвестиціями втрачає право на отримання державної підтримки, передбаченої цим Законом. Припинення (розірвання) спеціального інвестиційного договору є підставою для припинення договору оренди земельної ділянки державної або комунальної власності, наданої інвестору із значними інвестиціями в користування (оренду) для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями [8].

Зважаючи на вищеведену класифікацію підстав припинення стимулюючого правового режиму господарювання, можна виділити наступні *форми припинення* такого режиму:

1. Припинення стимулюючого правового режиму господарювання із виключенням як елементу правової системи держави (території пріоритетного розвитку, частково спеціальні (вільні) економічні зони).

Зокрема, саме таким чином відбулося повне виключення правового режиму господарської діяльності на території пріоритетного розвитку з системи правових засобів стимулюючого характеру. Зазначене відбулося внаслідок скасування ст. 415 Господарського кодексу України на підставі змін, внесених до цього Кодексу, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 09.07.2022 № 2389-IX (далі – Закон № 2389-IX) [9].

Водночас зазначені законодавчі новації не відповідають попереднім ініціативам Кабінету Міністрів України як вищого органу у системі органів виконавчої влади, яким було внесено відповідний законопроект на розгляд Верховної Ради України. Адже потенціал територій пріоритетного розвитку оцінювався дуже високо на рівні державних стратегічних документів, затверджених Кабінетом Міністрів України.

У зв'язку з цим слід підтримати думку В.А. Устименка, Р.А. Джабраїлова та Т.С. Гудіми про те, що встановлення чи скасування преференцій як для іноземних, так і вітчизняних

інвесторів має здійснюватися з урахуванням попереднього позитивного досвіду функціонування спеціальних режимів господарювання. І у цьому контексті вказаними науковцями згадується Стратегія економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.03.2021 № 1078-р [10], реалізація якої передбачала вжиття заходів щодо використання інвестиційного потенціалу територій пріоритетного розвитку з встановленням трьох рівнів спеціальних режимів: на території громад, прилеглих до лінії розмежування з тимчасово окупованими територіями; на всій території Донецької та Луганської областей; на території окремих виробничих та рекреаційних кластерів, зокрема інноваційних та індустріальних [11, с. 14]. Наведені положення згаданої Стратегії дотепер не зазнали змін.

Варто також згадати Національну економічну стратегію на період до 2030 року, яка була затверджена постановою Кабінету Міністрів України у березні 2021 року та, відповідно, передувала затвердженню Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року. Привертає увагу те, що у межах Національної економічної стратегії на період до 2030 року серед шляхів досягнення стратегічної цілі «Запровадження пілотного режиму стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності на територіях Донецької та Луганської областей, на яких органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі», з-поміж іншого, наголошувалося на: створенні трьох типів моделей територій, що передбачатимуть стимулюючі умови у сфері оподаткування, кредитування та митної політики для кожного окремого типу: у громадах, прилеглих до тимчасово окупованих територій; на всій території Донецької та Луганської областей; на території окремих виробничих та рекреаційних кластерів, зокрема інноваційних та індустріальних парків; запровадженні нових інструментів захисту інвестицій, зокрема відкриття філіалів міжнародних комерційних арбітражів з розповсюдженням їх юрисдикцій на території пріоритетного розвитку Донецької та Луганської областей [12].

Отже, вбачається за доцільне погодитися з висновком В.А. Устименка, Р.А. Джабраїлова та Т.С. Гудіми, згідно з яким скасування ст. 415 Господарського кодексу України навряд чи може свідчити про послідовність дій уповноважених органів влади у формуванні системи гарантій

стабільності умов провадження інвестиційної діяльності [11, с. 14].

Додатково Законом № 2389-IX було скасовано Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», що унеможливило використання потенціалу та практичне застосування правового режиму спеціальних (вільних) економічних зон. Адже Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» є системоутворюючим, оскільки саме з урахуванням норм останнього розроблялися та приймалися окремі закони для кожної спеціальної (вільної) економічної зони. Невипадково у ст. 405 Господарського кодексу України збережено згадування про те, що на території спеціальної (вільної) економічної зони діє законодавство України з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом, *законом про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон*, а також законом про створення конкретної спеціальної (вільної) економічної зони, прийнятим відповідно до цього Кодексу.

Відповідно, слушною є думка В.А. Устименка та Р.А. Джабраїлова про те, що реалізація норм глави 39 «Спеціальні (вільні) економічні зони» Господарського кодексу України практично унеможливлена. Додатково науковці окремо наголошують на тому, що проігноровано норму п. 8 ч. 2 ст. 92 Конституції України від 28.06.1996 [13], згідно з якою виключно законами України встановлюються: «8) порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального.» [14, с. 9].

Принагідно слід звернути увагу на те, що Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України у зауваженнях до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики» (реєстр. № 5323 від 01.04.2021) (далі – законопроект № 5323), який у фінальній редакції, підписаний головою Верховної Ради України, отримав назву «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» та прийнятий як Закон № 2389-IX, висловлювало застереження щодо скасування Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон». Зокрема, Головним юридичним управлінням наголошувалося, що законопроектом № 5323 передбачається лікві-

дувати, прийняті на виконання конституційних приписів, законодавчі норми, що визначають загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон [15].

Втім, всупереч конституційно-правовим нормам було скасовано Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» як невід'ємної складової частини спеціального правового режиму господарювання.

2. Припинення стимулюючого правового режиму господарювання на певній території держави чи у галузі економіки.

Як відомо, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» від 25.03.2005 [16] було скасовано митні, податкові та фінансові пільги, які надавалися суб'єктам господарювання, які здійснювали діяльність на територіях спеціальних (вільних) економічних зон та територіях пріоритетного розвитку.

Стимулюючий правовий режим господарювання, запроваджений у спеціальних (вільних) економічних зонах та територіях пріоритетного розвитку, мав ознаки територіальної локалізації і, відповідно, скасування згаданих вище пільг зумовило припинення суб'єктами господарювання численних інвестиційних проєктів, реалізація яких була розпочата на відповідних територіях у географічних межах, встановлених окремими законами України.

Своєю чергою припинення стимулюючого правового режиму господарювання у певній галузі економіки можна продемонструвати на прикладі засад державної підтримки літакобудівної промисловості. Так, Законом України «Про розвиток літакобудівної промисловості» від 12.07.2001 літакобудування визнається пріоритетною галуззю економіки України (ст. 1), державна фінансова підтримка якої через механізм здешевлення кредитів шляхом часткової компенсації ставки за кредитами комерційних банків, залученими суб'єктами господарювання у національній валюті для закупівлі авіаційної техніки, передбачена у період з 01.01.2013 до 01.01.2025 (ст. 3-1) [17].

3. Припинення стимулюючого правового режиму господарювання щодо певного (-их) суб'єкта (-ів) господарювання.

Зазначене характерне для випадків, коли правові засоби стимулюючого характеру адресно застосовуються до конкретного суб'єкта господарювання чи групи суб'єктів господарювання.

Як правило, припинення договірних відносин призводить до припинення відповідного стимулюючого правового режиму господарювання, який було запроваджено щодо суб'єкта господарювання (наприклад, припинення концесійного договору).

Водночас, практиці правотворчої роботи відомі випадки одночасного припинення правових засобів стимулювання нормативно визначеного кола суб'єктів господарювання, правовий статус яких відзначався єдністю видових ознак.

Як було зазначено вище, у зв'язку із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» було скасовано ключові норми низки законів України, якими визначалися податкові та митні пільги. І такі зміни, у тому числі, справили негативний вплив на спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків, які були позбавлені державної підтримки. При цьому перелік суб'єктів господарювання – технологічних парків (технопарків), на яких поширювався спеціальний режим інноваційної діяльності, отримав закріплення у преамбулі Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999, а саме: «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка» (м. Київ), «Інститут електрозварювання імені Є.О. Патона» (м. Київ), «Інститут монокристалів» (м. Харків), «Вулемаш» (м. Донецьк), «Інститут технічної теплофізики» (м. Київ), «Київська політехніка» (м. Київ), «Інтелектуальні інформаційні технології» (м. Київ), «Укрінфотех» (м. Київ), «Агротехнопарк» (м. Київ), «Еко-Україна» (м. Донецьк), «Наукові і навчальні прилади» (м. Суми), «Текстиль» (м. Херсон), «Ресурси Донбасу» (м. Донецьк), «Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій» (УМБЦЕНТ) (м. Одеса), «Яворів» (Львівська область), «Машинобудівні технології» (м. Дніпропетровськ) [18].

Сприяті формуванню системного бачення особливостей припинення стимулюючого правового режиму господарювання покликане висвітлення *порядку припинення* такого режиму:

1. Із дотриманням регуляторних процедур, визначених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003.

Практика правотворчої діяльності засвідчує чисельні факти ігнорування Верховною Радою України вимог, що висувуються до підготов-

ки, прийняття, відстеження результативності та перегляду регуляторних актів. Найбільшого поширення набули випадки внесення змін та скасування актів законодавства України, що визначають засади впровадження правових засобів стимулюючого характеру, всупереч регуляторним процедурам.

Зокрема, у науковій літературі та засобах масової інформації неодноразово висвітлювалися факти недотримання принципів державної регуляторної політики та етапів здійснення регуляторної діяльності під час підготовки та прийняття Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» [19; 20]. Втім це не завадило продовженню практики прийняття, скасування нормативно-правових актів у спосіб, що суперечить засадам державної регуляторної політики.

Окрім того, що зміст Закону № 2389-IX виходить за межі предмету його регулювання, який мав би стосуватися виключно засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій, норми Закону № 2389-IX, якими було внесено зміни до Господарського кодексу України та виключено ст. 415 («Особливості здійснення господарської діяльності на території пріоритетного розвитку») та скасовано низку законів України, якими визначалися як загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон, так і особливості впровадження спеціальних економічних зон та/або спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях деяких областей, міст України, не відповідають вимогам Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», а саме:

1. Законопроект № 5323, прийнятий як Закон № 2389-IX, не було передбачено у Плані законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік, затвердженому Постановою Верховної Ради України від 02.02.2021 № 1165-IX [21]. Зазначений етап фіксації початку роботи з підготовки регуляторних актів є обов'язковим, про що міститься застереження у ст. 7 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Так, наголошено на тому, що у разі, коли регуляторний орган готує або розглядає проект регуляторного акта, який не внесений до затвердженого цим регуляторним органом плану діяльності з підготовки проектів регуляторних актів, цей орган повинен внести відповідні зміни до плану не

пізніше десяти робочих днів з дня початку підготовки цього проекту або з дня внесення проекту на розгляд до цього регуляторного органу, але не пізніше дня оприлюднення цього проекту [22].

Напевно зазначене пояснюється тим, що розробник не ідентифікував законопроект № 5323 як регуляторний. Адже у пояснювальній записці відсутнє будь-яке застереження про регуляторний характер законопроекту № 5323 [23].

2. Розробником законопроекту № 5323 не підготовлено аналізу регуляторного впливу щодо тих норм, які регулюють господарські відносини або адміністративні відносини між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання. Саме така вимога міститься у ст. 8 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

3. Розробником не було оприлюднено у порядку та спосіб, визначений ст. 9 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», законопроект № 5323 разом із відповідним аналізом регуляторного впливу.

4. Не проведено експертизу законопроекту № 5323 з боку Державної регуляторної служби України як уповноваженого органу щодо здійснення державної регуляторної політики. Зокрема, відповідно до ст. 30 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», до повноважень уповноваженого органу щодо здійснення державної регуляторної політики, з-поміж іншого, відноситься проведення експертиз проектів законів України, інших нормативно-правових актів, які регулюють господарські відносини та адміністративні відносини між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, надання розробникам цих проектів пропозицій про їх вдосконалення відповідно до принципів державної регуляторної політики.

5. У випадку скасування законів України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», «Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Житомирській області», «Про спеціальний режим інвестиційної

діяльності на території міста Харкова», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Шостки Сумської області», «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» мали б бути вжиті заходи, спрямовані на відстеження результативності зазначених регуляторних актів.

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», стосовно кожного регуляторного акта послідовно здійснюються базове, повторне та періодичне відстеження його результативності. Відстеження результативності регуляторного акта включає: виконання заходів з відстеження результативності; підготовку та оприлюднення звіту про відстеження результативності (ч. 2 ст. 10).

У звіті про відстеження результативності регуляторного акта зазначаються:

кількісні та якісні значення показників результативності, що є результатами відстеження результативності;

дані та припущення, на основі яких здійснено відстеження результативності, а також способи їх одержання;

використані методи одержання результатів відстеження результативності (ч. 13 ст. 10 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»).

Як зазначено у ч. 3 ст. 13 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», звіт про відстеження результативності регуляторного акта оприлюднюється шляхом опублікування в друкованих засобах масової інформації регуляторного органу, який прийняв цей регуляторний акт, а у разі їх відсутності – у друкованих засобах масової інформації, визначених цим регуляторним органом, та/або шляхом розміщення на офіційній сторінці цього регуляторного органу в мережі Інтернет.

Однак по теперішній час звіт про відстеження результативності вище перелічених нормативно-правових актів, які було скасовано, не оприлюднено.

Слід наголосити, що у науковій літературі вже висловлено думки щодо можливих методів

та засобів запобігання прийняттю нормативно-правових актів із порушенням вимог законодавства України у сфері державної регуляторної політики. Так, слід підтримати пропозиції В.А. Устименка та Р.А. Джабраїлова щодо необхідності закріплення норми про обов'язковість подання на експертизу до Державної регуляторної служби України проектів регуляторних актів – законів України. Додатково заслуговує на увагу аргументація науковців про доцільність закріплення у Законі України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» підстав, коли не може бути прийнятий проект регуляторного акта – закон України, а саме:

відсутній аналіз регуляторного впливу проекту закону;

проект закону не був оприлюднений;

проект закону не був поданий на експертизу до уповноваженого органу;

щодо проекту закону уповноваженим органом підготовлено експертизу про невідповідність принципам державної регуляторної політики або наявність фактів порушення вимог Закону про регуляторну політику [20, с. 22].

Водночас, у розвиток запропонованих вищевказаними вченими підходів, вбачається за доцільне внести зміни до ст. 47 «Прийняття рішень Верховної Ради» Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України від 10.02.2010 [24], доповнивши новим абз. 7 наступного змісту:

«7. Голосування щодо проектів законів, що є проектами регуляторних актів та щодо яких не дотримано процедур, визначених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», не проводиться, а у разі їх прийняття – чинності не набувають.».

2. Із дотриманням умов господарського договору, яким було надано суб'єкту господарювання спеціальний правовий статус (приватний партнер, концесіонер, учасник індустріального парку тощо), а також відповідних актів спеціального законодавства, якими передбачаються особливості укладення, внесення змін та припинення таких договорів (законодавство про державно-приватне партнерство, про індустріальні парки, концесійне законодавство тощо).

Зазначений порядок припинення характерний для правових засобів стимулювання суб'єктів господарювання, застосування яких відбувалося на договірних засадах. Так, відповідно до ст. 27 Закону України «Про концесію» від

03.10.2019, концесійний договір припиняється у зв'язку із закінченням строку його дії. Дострокове припинення дії концесійного договору здійснюється шляхом його розірвання у випадках, передбачених цим Законом та/або самим договором. Концесійний договір може передбачати можливість його дострокового припинення в односторонньому порядку за письмовим повідомленням однієї сторони без звернення до суду або арбітражу. Зміни до концесійного договору та інформація про припинення концесійного договору публікуються в електронній торговій системі протягом п'яти днів з дня внесення таких змін або припинення відповідного договору [25].

3. Із дотриманням процедурних аспектів, визначених актами спеціального законодавства (у випадках, коли наявність договору не вимагається, а правові засоби стимулюючого характеру застосовуються до суб'єкта господарювання, який набув спеціальний правовий статус на підставі закону).

Зазначене характерне для процедури набуття та припинення статусу резидента Дія Сіті. Зокрема, згідно зі ст. 4 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15.07.2021, для набуття статусу резидента Дія Сіті юридична особа має звернутися до уповноваженого органу із заявою в порядку, визначеному цим Законом. Юридична особа набуває статусу резидента Дія Сіті з дня внесення відповідного запису до реєстру Дія Сіті з урахуванням положень ч. 7 ст. 2 цього Закону. Юридична особа втрачає статус резидента Дія Сіті з дня внесення відповідного запису до реєстру Дія Сіті з урахуванням положень ч. 7 ст. 2 цього Закону.

Як зазначено у ч. 1 ст. 9 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері цифрової економіки (Уповноважений орган) приймає рішення про втрату статусу резидента Дія Сіті виключно з таких підстав:

1) отримання від резидента Дія Сіті заяви про припинення статусу резидента Дія Сіті;

2) невідповідність резидента Дія Сіті вимогам, визначеним ст. 5 цього Закону, про що уповноважений орган повідомлено шляхом подання резидентом Дія Сіті звіту про відповідність та/або незалежного висновку;

3) невідповідність резидента Дія Сіті вимогам, визначеним п. 1 або 5 ч. 1 ст. 5 цього За-

кону, яку виявлено уповноваженим органом на підставі інформації, отриманої з державних реєстрів, баз даних, інформаційних систем, держателями яких є державні органи, компетентні органи іноземних держав чи міжнародні міжурядові організації, або безпосередньо від компетентних органів іноземних держав, міжнародних міжурядових організацій чи державних органів, за умови, що відповідний орган володіє та надає таку інформацію в межах його повноважень та в порядку, визначеному законодавством;

4) порушення строку подання резидентом Дія Сіті до уповноваженого органу звіту про відповідність та/або незалежного висновку більш як на 20 робочих днів з дня спливу граничного строку, встановленого для подання відповідних документів;

5) повторне послідовне порушення строків подання резидентом Дія Сіті до уповноваженого органу звіту про відповідність та/або незалежного висновку;

6) набрання законної сили рішенням суду, яким встановлено обставину невідповідності резидента Дія Сіті вимогам, визначеним ст. 5 цього Закону [26].

Висновки. За підсумками виконаного дослідження можна дійти наступних висновків:

спираючись на практику правотворчої та правозастосовної роботи, виділено деякі спільні умови, які характеризують підстави, форми та порядок припинення застосування різних правових засобів стимулюючого характеру, які утворюють однойменний режим;

запропоновано виділити наступні підстави припинення стимулюючого правового режиму господарювання: 1) завершення строку дії стимулюючого правового режиму господарювання; 2) досягнення мети впровадження стимулюючого правового режиму господарювання; 3) скасування стимулюючого правового режиму господарювання;

запропоновано виділити наступні форми припинення стимулюючого правового режиму господарювання: 1) припинення стимулюючого правового режиму господарювання із виключенням як елементу правової системи держави (території пріоритетного розвитку, частково спеціальні (вільні) економічні зони); 2) припинення стимулюючого правового режиму господарювання на певній території держави чи у галузі економіки; 3) припинення стимулюючого правового режиму господарювання щодо певного (-их) суб'єкта (-ів) господарювання;

запропоновано виділити наступний порядок припинення стимулюючого правового режиму господарювання: 1) із дотриманням регуляторних процедур, визначених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003; 2) із дотриманням умов господарського договору, яким було надано суб'єкту господарювання спеціальний правовий статус (приватний партнер, концесіонер, учасник індустріального парку тощо), а також відповідних актів спеціального законодавства, якими передбачаються особливості укладення, внесення змін та припинення таких договорів (законодавство про державно-приватне партнерство, про індустріальні парки, концесійне законодавство тощо); 3) із дотриманням процедурних аспектів, визначених актами спеціального законодавства (у випадках, коли наявність договору не вимагається, а правові засоби стимулюючого характеру застосовуються до суб'єкта господарювання, який набув спеціальний правовий статус на підставі закону);

встановлено, що практика правотворчої діяльності засвідчує чисельні факти ігнорування Верховною Радою України вимог, що висуваються до підготовки, прийняття, відстеження результативності та перегляду регуляторних актів. Виявлено, що найбільшого поширення набули випадки внесення змін та скасування актів законодавства України, що визначають засади впровадження правових засобів стимулюючого характеру, всупереч регуляторним процедурам (виключення ст. 415 Господарського кодексу України «Особливості здійснення господарської діяльності на території пріоритетного розвитку», скасування низки законів України, якими визначалися як загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон, так і особливості впровадження спеціальних економічних зон та/або спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях деяких областей, міст України тощо);

обґрунтовано, що прийняття чи скасування нормативно-правових актів, які предметно охоплюють питання запровадження чи припинення правових засобів стимулюючого характеру, у спосіб, що суперечить принципам державної регуляторної політики призводить до порушення засад правового господарського порядку в Україні, поглибленню деструктивних процесів, які отримують вияв у гальмуванні розвитку пріоритетних галузей економіки, зниженні

інвестиційної привабливості країни, виникненні недовіри з боку іноземних інвесторів тощо. У зв'язку з цим, запропоновано внести зміни до ст. 47 «Прийняття рішень Верховної Ради» Регламенту Верховної Ради України, доповнивши новим абз. 7 наступного змісту:

«7. Голосування щодо проєктів законів, що є проєктами регуляторних актів та щодо яких не дотримано процедур, визначених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», не проводиться, а у разі їх прийняття – чинності не набувають.».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Курепіна О.Ю. Стимулюючий правовий режим господарювання у системі господарського права: поняття та співвідношення зі спеціальним режимом господарювання. *Економіка та право*. 2023. № 3. С. 18–40. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.03.018>.
2. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон: Закон України від 13.10.1992 № 2673-ХІІ. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12#Text> (втратив чинність).
3. Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області: Закон України від 24.12.1998 № 356-ХІV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356-14#Text> (втратив чинність).
4. Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні: Закон України від 18.11.1999 № 1242-ХІV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1242-14/ed20120601#Text>.
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № № 436-ІV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
6. Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на подолання наслідків, спричинених коронавірусною хворобою COVID-19, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 200. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200-2021-%D0%BF#Text>.
7. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text>.
8. Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні: Закон України від 17.12.2020 № 1116-ІХ. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text>.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 09.07.2022 № 2389-ІХ. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>.

10. Стратегія економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.03.2021 № 1078-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1078-2021-%D1%80#Text>.

11. Устименко В., Джабраїлов Р., Гудіма Т. Пріоритетні напрями формування правового поля повоєнного відновлення економіки України. *Право України*. 2023. № 9. С. 9–23.

12. Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>.

13. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

14. Устименко В., Джабраїлов Р. Правове забезпечення повоєнного відновлення постраждалих територій України на засадах резиліентності. *Четверті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова* (м. Київ-Одеса, 30 червня 2023 р.). Наук. ред. В.А. Устименко. Київ-Одеса-Чернігів : Десна Поліграф, 2023. С. 6–10.

15. Зауваження Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення регіонів та територій (реєстр. № 5323). *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1395133>.

16. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України»: Закон України від 25.03.2005 № 2505-IV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-15#Text>.

17. Про розвиток літакобудівної промисловості: Закон України від 12.07.2001 № 2660-III. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2660-14#Text>.

18. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16.07.1999 № 991-XIV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text>.

19. Зельдіна О.Р. Теоретичні аспекти спеціального режиму господарювання: дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2007. 317 с.

20. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А. Сучасний стан та проблеми реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності. *Треті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова* (м. Київ, 20 липня 2021 р.). Наук. ред. В.А. Устименко. Київ-Ірпінь: НАН України; ДУ «ІСПД імені В.К. Мамутова НАН України», 2021. С. 6–28.

21. План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік, затверджений Постановою Верховної Ради України від 02.02.2021 № 1165-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-20#Text>.

22. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>.

23. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики»». *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/645845>.

24. Регламент Верховної Ради України, затверджений Законом України від 10.02.2010 № 1861-VI. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>.

25. Про концесію: Закон України від 03.10.2019 № 155-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text>.

26. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 № 1667-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>.

Курепіна О.Ю. ПІДСТАВИ, ФОРМИ ТА ПОРЯДОК ПРИПИНЕННЯ СТИМУЮЮЧОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Запропоновано виділити наступні підстави припинення стимулюючого правового режиму господарювання: 1) завершення строку дії стимулюючого правового режиму господарювання; 2) досягнення мети впровадження стимулюючого правового режиму господарювання; 3) скасування стимулюючого правового режиму господарювання. Запропоновано виділити наступні форми припинення стимулюючого правового режиму господарювання: 1) припинення стимулюючого правового режиму господарювання із виключенням як елементу правової системи держави (території пріоритетного розвитку, частково спеціальні (вільні) економічні зони); 2) припинення стимулюючого правового режиму господарювання на певній території держави чи у галузі економіки; 3) припинення стимулюючого правового режиму господарювання щодо певного (-их) суб'єкта (-ів) господарювання. Запропоновано виділити наступний порядок припинення стимулюючого правового режиму господарювання: 1) із дотриманням регуляторних процедур, визначених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003; 2) із дотриманням умов господарського договору, яким було надано суб'єкту господарювання спеціальний правовий статус (приватний партнер, концесіонер, учасник індустріального парку тощо), а також відповідних актів спеціального законодавства, якими передбачаються особливості укладення, внесення змін та припинення таких договорів (законодавство про державно-приватне партнерство, про індустріальні парки, концесійне законодавство тощо); 3) із дотриманням процедурних аспектів, визначених

актами спеціального законодавства (у випадках, коли наявність договору не вимагається, а правові засоби стимулюючого характеру застосовуються до суб'єкта господарювання, який набув спеціальний правовий статус на підставі закону). Виявлено, що найбільшого поширення набули випадки внесення змін та скасування актів законодавства України, що визначають засади впровадження правових засобів стимулюючого характеру, всупереч регуляторним процедурам. У зв'язку з цим, запропоновано внести зміни до ст. 47 «Прийняття рішень Верховної Ради» Регламенту Верховної Ради України, доповнивши новим абз. 7 наступного змісту: «7. Голосування щодо проєктів законів, що є проєктами регуляторних актів та щодо яких не дотримано процедур, визначених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», не проводиться, а у разі їх прийняття – чинності не набувають.».

Ключові слова: стимулюючий правовий режим господарювання, підстави припинення, форми припинення, порядок припинення, регуляторні процедури.

Kurepina O.Yu. GROUNDS, FORMS AND PROCEDURE FOR TERMINATION OF THE LEGAL REGIME STIMULATING ECONOMIC ACTIVITIES

Proposed grounds for termination of the stimulative legal regime of economic activity include: 1) expiration of the term of the stimulative legal regime of economic activity; 2) achievement of the purpose of implementing the stimulative legal regime of economic activity; 3) repeal of the stimulative legal regime of economic activity. Proposed forms of termination of the stimulative legal regime of economic activity include: 1) termination of the stimulative legal regime of economic activity by excluding it as an element of the legal system of the state (territories of priority development, partially special (free) economic zones); 2) termination of the stimulative legal regime of economic activity in certain territories of the state or in the economic sector; 3) termination of the stimulative legal regime of economic activity regarding certain economic entities. The following procedure for termination of the stimulative legal regime of economic activity is proposed: 1) with compliance with regulatory procedures defined by the Law of Ukraine «On the Principles of State Regulatory Policy in the Field of Economic Activity» dated September 11, 2003; 2) with compliance with the terms of the economic agreement granting the economic entity a special legal status (private partner, concessionaire, participant in industrial parks, etc.), as well as relevant acts of special legislation providing for the peculiarities of conclusion, amendment, and termination of such agreements (legislation on public-private partnerships, on industrial parks, concession legislation, etc.); 3) with compliance with procedural aspects defined by acts of special legislation (in cases where the presence of an agreement is not required, and legal means of a stimulating nature are applied to an economic entity that has acquired a special legal status under the law). It has been found that the most common cases involve amending and repealing laws of Ukraine that define the principles of implementing legal means of a stimulating nature, contrary to regulatory procedures (excluding Article 415 of the Economic Code of Ukraine «Features of Economic Activity in Priority Development Areas», repealing a number of laws of Ukraine that defined both the general principles of creating and functioning of special (free) economic zones and the specifics of implementing special economic zones and/or special regime of investment activity in the territories of certain regions, cities of Ukraine etc.). Therefore, it is proposed to amend Article 47 «Decision-Making of the Verkhovna Rada» of the Verkhovna Rada Regulations of Ukraine by adding a new paragraph 7 with the following content: «7. Voting on bills that are draft regulatory acts and for which the procedures defined by the Law of Ukraine «On the Principles of State Regulatory Policy in the Field of Economic Activity» have not been followed, shall not be conducted, and if they are adopted, they shall not take effect.».

Key words: legal regime stimulating economic activities, grounds for termination, forms of termination, procedure for termination, regulatory procedures.